TYRINĖJIMAI TRAKŲ SENAMIESTYJE, KARAIMŲ G. NR. 57

Evaldas VAILIONIS

Atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrimai Karaimų g. Nr. 57 sklypo Š dalyje, prie ežero (matosi Trakų salos pilies PV dalis).

1996 m. žvalgomųjų tyrimų (G. Aleliūnas) metu buvo iškasti 6 šurfai (15 m^2). Tik šurfe šalia gyvenamojo namo ŠR kampo aptiktas 1 m storio XVII a. I pusės kultūrinis sluoksnis (rasti 74 puodų fragmentai, keli žaliai glazūruoti plokštinių koklių fragmentai).

2000 m. žvalgomieji tyrimai vykdyti projektuojamų statybų vietose – ŠR ir V dalyse. ŠR dalyje apie 40 m^2 plote ištirti 5 šurfai (1 m^2), fiksuotas 25–65 cm storio XVII a. kultūrinis sluoksnis, kuris vietomis prasideda beveik nuo žemės paviršiaus. Jame aptikta XVII a. radinių (buitinės ir statybinės keramikos). Vietomis kultūrinis sluoksnis yra suardytas.

V sklypo dalyje esančiame sode ištirta 12 šurfų – 11 jų buvo 1 m^2 dydžio ir 1–7 m^2. Šioje vietoje taip pat fiksuotas 20–60 cm storio XVII a. kultūrinis sluoksnis, kuriame vyrauja buitinė keramika. Vietomis kultūrinis sluoksnis yra suardytas. 30 cm nuo dabartinio žemės paviršiaus aptiktos gamybinės krosnies liekanos, kuri datuojama XVII a. Atidengta P jos dalis. Krosnies plotis yra 1,50 m, atidengtas ilgis siekė 2,60 m. Ji mūryta iš 23x25, 24x20, 28x22, 14x11 cm ir panašaus dydžio granito akmenų. Akmenys rišti moliu. Krosnies vidus buvo užverstas sueižėjusiais plytgaliais. Keli išmatuoti plytgaliai buvo 6,7; 7,7 cm storio, 14,3 cm pločio, rusvos spalvos su 3 ryškiomis išilginėmis braukomis. Rasti ir keli spėjami puodyninių koklių fragmentai, kurių vienas turėjo 10 cm skersmens dugnelį. Krosnies aplinkoje aptikta keliasdešimt apdegusių akmenų, rasta ir plokštinių koklių kaklelių fragmentų. Krosnies vidus buvo pajuodęs, akmenys sueižėję, trapūs, vietomis jie buvo uždrėbti rusvu moliu. Išlikęs krosnies aukštis siekia 0,80 m.

Pietinėje V ploto dalyje, 8 cm nuo dabartinio žemės paviršiaus aptiktos pastato pamatų liekanos – moliu rišti akmenys (lauko rieduliai). Atidengtas pamatų Š kraštas. Jo kryptis, kaip ir atkastos krosnies P siena, yra R–V. Išlikęs pamatų aukštis – 0,85 m. Preliminariai mūras datuojamas XVII a.

Vėliau valdos ŠR dalyje buvo atlikti ir archeologiniai tyrimai. Ištirtas 168 m^2 (12x14 m) plotas. Fiksuotas 25–130 cm storio kultūrinis sluoksnis, kurio viršutinė dalis, apie 30 cm, yra suardyta. Ištirto Š ploto dalyje aptikti du juosvos žemės nesuardyti kultūrinio sluoksnio horizontai, kurie buvo užpilti ar užplauti Galvės ežero smėliu. Ištirto ploto P dalyje aptiktos kelios XVII ir XX a. ūkinės duobės su gausia buitine keramika.

Tyrimų metu buvo rasta apie 2000 XVI–XX a. radinių. Dominuoja XVII a. radiniai. Gausiausią dalį sudaro buitinė keramika. Tarp buitinės keramikos vyrauja neglazūruotų puodų šukės. Dominuoja puodai su išgaubtu į išorę kakleliu, plačia (0,8–1,2 cm) briauna, kurios viduryje dažnai yra platus griovelis. Šių puodų peteliai išgaubti, dažniausiai ištisai puošti ryškiais, smulkiais grioveliais – tekinimo rievėm.

Tokios puodų šukės rastos įvairiose tyrinėtose vietose. Kartais šis ornamentas dar papuoštas įstrižais brūkšneliais.

Didesnė neglazūruotų puodų dalis yra ornamentuota. Puošiami dažniausiai peteliai, briaunos (akcentuojamos, paryškinamos). Yra puodų, kurių peteliai puošti bangele, keturgubomis susikertančiomis bangelėmis, įkartomis.

Yra ir gausiau puoštų puodų. Puodo su 17 cm skersmens anga petelių viršus yra puoštas smulkia bangele. Visa likusi dalis (petelių apačia ir bazė) išraižyta dvigubomis susikertančiomis bangelėmis. Taip pat yra įrėžti ir grioveliai. Puodo peteliai neaukšti (2,5 cm), kaklelis išgaubtas, 1,5 cm aukščio. Kito puodo, apie 15 cm skersmens anga, išgaubti, 5,5 cm aukščio peteliai, puošti įrėžtomis keturgubomis bangelėmis. Prie puodo sienelių dar prilipdyti horizontalūs ir vertikalūs 0,5 cm pločio voleliai, kurie sudaro suktos virvutės imitaciją. Ornamentuotas ir šio puodo kaklelio viršus – iš vidaus yra įrėžta triguba bangelė. Kaklelis yra 1,5 cm aukščio, įgaubtas, briauna – išorinės padėties su grioveliu.

Vyrauja 1–1,5 cm aukščio, išgaubtos (C) formos kakleliai. Kartais kakleliai ir nėra išskirti, puodų angos užsibaigia viršutinės padėties, plačiomis (0,6–1,0 cm) briaunomis, kurios dar papuoštos plačiu grioveliu.

Vyrauja išgaubta petelių forma, tačiau yra ir nuožulnių, pūstų, pūstų su viršuje akcentuota briauna petelių.

Puodų angos įvairios – 8, 15, 16, 18, 26, 28 cm skersmens. Vyrauja 15, 16 cm angos.

Rasta ir neglazūruotų dubenų fragmentų, kurie taip pat yra ornamentuoti. Jų pakraštėlių viršus puoštas įrėžta bangele. Bazėje dažnai įrėžiami keli grioveliai. Vienas sveikesnis dubuo yra 12,5 cm aukščio. Anga – 27 cm skersmens. Pakraštėlis 2,2 cm pločio, atlenktas išorėn, puoštas dviem susikertančiomis bangelėmis. Dubuo išdegtas redukcinėje aplinkoje, molio masė su granito priemaišomis.

Yra keli vazonų fragmentai, kurių 13 cm skersmens dugneliuose padarytos skylės. Jos buvo prakaltos jau išdegtuose induose.

Neglazūruotų puodų molio masė rudai pilkos spalvos su vidutinėmis granito priemaišomis. Didelė jų dalis aprūkę.

Yra ir kelios redukuotos šukės.

Glazūruotų indų kiek mažiau. Vyrauja puodai, tačiau rasta ir ąsočių, dubenų, lėkščių, keptuvių fragmentų. Dominuoja žaliai glazūruoti indai, kiek mažiau rasta rudai glazūruotų.

Puodų kakleliai būdingi XVII a. – tiesūs, išorinės padėties arba išgaubti, 1,5–2 cm aukščio. Jie puošti dažniausiai viršuje voleliu, arba grioveliu. Vidinėje pusėje kakleliai nežymiai įgaubti. Peteliai dažnai puošti tekintomis rievėmis, rečiau – tinkleliu (įspaustais rombukais). Daugiausiai yra išgaubtos formos petelių.

Puodų angos yra 12, 13, 14, 17 cm skersmens. Dugneliai yra 6,5; 9,5; 12 cm skersmens.

Rastas 6 cm skersmens puodelio priedugnis (?). Jo molio masė balsvai gelsvos spalvos, išorė padengta balta glazūra, puošta horizontalia geltona juosta, kurią aprėmina rudos linijos.

Antrą pagal gausumą grupę sudaro lėkštės. Vyrauja neornamentuotos, žaliai glazūruotos 25, 26 cm skersmens lėkštės. Puoštas dažniausiai lėkščių vidus – kaklelis, bazė ar dugnelis, arba visas vidus. Prieš jas glazū-

ruojant buvo išpiešiamas ornamentas (dažniausiai tai padaryta su ruda glazūra): bangelė ar koks stilizuotas augalinis ornamentas (lapeliai, žiedai).

Yra nemažai dubenų fragmentų, kurie taip pat ornamentuoti. Dažniausiai įrėžtomis tekimo rievėmis (grioveliais), rečiau – reljefine bangele, voleliu ar štampuotu tinklelio ornamentu. Briaunų viršuje įrėžiama vienguba ar dviguba bangelė. Dubenų anga yra 17, 20, 23, 24 cm skersmens. Vidus glazūruotas žalia arba ruda glazūra.

Rasta keliolika ąsočių fragmentų, 11 cm skersmens ąsočio kaklelio fragmentas, puoštas grioveliu ir įspaustų rombukų ornamentu (tinkleliu). Kitas, 9 cm skersmens anga, su snapeliu, ąsočio kaklelis puoštas ryškiu voleliu ir tekinimo rievėmis. Rasta stambi, 4 cm pločio, ąsočio ąsos dalis.

Rasta 10 cm aukščio ir 16 cm skersmens keptuvė, kurios vidus padengtas žalia glazūra. Kojelė – 4,5 cm aukščio. Rasta keptuvių rankenų (6 cm ilgio), kojelių, pakraštėlių.

Keliolika šukių yra baltos molio masės. Jos iš vienos ar abiejų pusių padengtos žalia, ruda glazūromis.

Iš statybinės keramikos didžiausią radinių dalį sudaro plokštiniai kokliai. Didžiausia jų dalis yra neglazūruoti arba padengti žalia glazūra. Ornamentika įvairi, dėl jų fragmentiškumo kartais sunkiai nustatoma. Rasta daug koklių puoštų apkaustų ornamentu. Yra neglazūruotas koklio fragmentas, puoštas ryškiu reljefinių žvaigždučių ornamentu.

Plokštės yra 0,7–1,0 cm storio, turi neaukštas (0,2–0,5 cm), siauras (0,5 cm) vienlaiptes atkraštes. Mažiau yra koklių su dvilaiptėm atkraštėm. Jos yra neaukštos (0,9 cm), 1,5 cm pločio.

Plokščių viduje dažnai yra pirštų įspaudų. Kaklelių ir plokštės sandūra viduje sutvirtinta voleliu, kakleliai 7 cm ilgio. Jie turi apvalią arba pailgą, užlenktą išorėn lūpą, o išorėje – ryškias, siauras rieves.

Rastas polichrominio koklio fragmentas, puoštas neaiškiu herbu: skydo viršutinė dalis, kurioje išlikęs kryžius ir šalmas su karūna virš skydo. Plokštė 1–1,4 cm storio su smulkiais audinio įspaudais viduje. Aptikta ir karūnėlių, kurios užsibaigia karpytu stilizuotu augaliniu omamentu.

Rasta ir XVI a. būdingų koklių fragmentų. XVI a. I pusei galima priskirti koklių fragmentus puoštus įgaubta rozete. Rasta neglazūruotų ir žaliai glazūruotų pavyzdžių. Koklių atkraštės plačios (2,5 cm) ir aukštos (2,2 cm), puoštos geometriniu raštu.

XVI a. II pusei galima priskirti neglazūruotus koklių fragmentus, kurie puošti vaza su augalu. Atkraštės yra dvilaiptės, 1,4 cm pločio ir 1 cm aukščio. Vieno fragmento plokštė buvo gražiai perpjauta per pusę. Plokštės storesnės (1,5 cm), vidinėje pusėje yra audinio įspaudai. Paviršius kartais yra padengtas šviesiu (balsvu) angobu.

Šio laikotarpio ornamentai atlikti žymiai kruopščiau, juose išlikę daug smulkių detalių. Plokštės vidinė pusė yra su stambesnio ar smulkesnio rašto audinio įspaudais.

Rasta ir puodyninių koklių fragmentų. Daugelis jų neglazūruoti, greičiausiai turėjo keturkampes angas. Jų briaunos 1–1,5 cm pločio, vidinės padėties su ryškiu vidiniu voleliu. Kartais briauna būna puošiama 3 įrėžtais grioveliais. Puodyninių koklių aukštis yra 12 cm. Rastas vienas <16 cm aukščio koklis su keturlape anga. Koklių dugneliai dažniaisiai yra 8, 9 cm skersmens, tačiau pasitaiko ir 7 bei 10 cm.

Jų išorinėje pusėje dažnai yra išlikusios pjovimo žymės.

Rastas žaliai glazūruoto puodyninio koklio fragmentas su spėjama keturkampe anga. Vienas 10 cm skersmens žaliai glazūruotas dugnelio fragmentas yra puoštas rozete (pirštu padarytas stilizuotas gėlės žiedas).

Beveik visų puodyninių koklių molio masė yra rusvos spalvos su smėlio priemaišomis. Tik keli fragmentai turėjo granito priemaišas. Šių koklių pakraštėliai buvo viršutinės padėties, tiesūs.

Plytų rasta nedaug. Visos išlikusios tik dalimis. Jos yra 13,7x8,3; 14,2x7,8; 15x7–7,5 cm su ryškiomis arba neryškiomis išilginėmis braukomis. Molio masė rusvos spalvos.

Rasta iki 2,5 cm storio molio tinko su ryškiomis įspaustomis rievėmis.

Yra keli 2,4–2,6 cm ir 16 cm pločio plokščių stiegių fragmentai. Vienas 1,3 cm storio fragmentas greičiausiai yra lovinės stiegės.

Stiklo radinių yra labai nedaug. Iš XVII a. būdingų radinių paminėtina 10,5 cm skersmens taurės pėda bei smulkūs, patinuoti švieslakščių fragmentai.

Nedaug yra metalo dirbinių. Rasta geležinių kaltinių vinių dalių. Geležinė skrynios (?) rankena, geležiniai apkalai, vario lydinio antpirštis ir kt. Yra kelios monetos – XVII a. vid. Kristinos šilingas, XV a. pab. – XVI a. pr. Aleksandro denaras, 1899 m. Rusijos sidabrinė 10 kapeikų moneta.

Aptikta keliolika titnago nuoskalų. Surinkta ir gyvulių kaulų.

INVESTIGATIONS IN TRAKAI OLD TOWN, AT KARAIMŲ STREET 57

In Trakai, at Karaimų street 27 the area of 185 m^2 has been investigated which contained the culture layer of 20–65 cm thick dated to the 17th century. In the investigated spots the remains of the stove were found as well as approximately 2000 different finds: pot sherds, fragments of the bowls, plates, flat and jar shaped tiles, glass artefacts and 3 coins.

UKMERGĖS SENAMIESČIO TYRINĖJIMAI 1999–2000 M.

Algirdas ŽALNIERIUS

Archeologiniai tyrinėjimai Ukmergės senamiestyje 1999 m. buvo atliekami perklojant Kęstučio aikštės važiuojamos dalies grindinį ir inžinerinių komunikacijų tinklus. 2000 m. buvo klojama nauja lietaus kanalizacijos trasa iš Kęstučio aikštės ŠV dalies. Kanalizacijos trasa ėjo Kęstučio aikštės PR važiuojamos dalies puse nuo sankryžos su Gedimino gatve, Vilniaus, Pirties gatvėmis iki Vilkmergėlės upelio. (Ukmergės piliakalnis yra apie 50 m į PR nuo įvado į upelį). 1999–2000 m. tyrinėjimų metu gauti duomenys apie kultūrinių sluoksnių klodo stratigrafiją centrinėje Ukmergės urbanistikos paminklo dalyje.

Pirmą kartą istoriniuose šaltiniuose Ukmergė paminėta 1333 m. H. Wartbergės kronikoje. Pažymėta, kad Livonijos ordino magistras buvo prie Ukmergės (Wilkenberge). Pilis kronikoje paminėta 1365 m. Ukmergės vardas minimas 1373, 1378, 1385 m., bet to meto įvykių aprašymuose duomenų apie pilį nėra. 1388 m. didelio kryžiuočių puolimo metu Ukmergės pilies gynėjai pa-